

КРИТИЧЕСКИ ПРОЧИТИ НА СТАНИСЛАВОВИЯ ЧЕТИ-МИНЕЙ

Агиославика: проблеми и подходи в изследването на Станиславовия чети-миней. Доклади от международната едноименна конференция. София, 21 май 2013 г. Под ред. на Д. Атанасова. С, 2016. 237 с.

„Агиославика: проблеми и подходи в изследването на Станиславовия чети-миней“ е сборник, поместващ докладите от международната научна конференция, състояла се в София през май 2013 г. Както конференцията, така и изданието са осъществени с финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания“ към Софийския университет и със съдействието на Факултета по славянски филологии.

Станиславовият чети-миней, известен и под каталожния си номер 1039, се пази в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София (НБКМ1039). Наречен е *Станислав чети-миней* поради връзката си с известния книжовник Станислав Лесновски от XIV в. Неговото име се явява в приписка на л. 207а, от която става ясно, че Станислав, идентифициран от изследователите с известния книжовник със същото име, е един от двамата преписвачи на сборника. Ръкописът е препис от XIV в., но в него се съхранява старинен пласт от текстове, които отразяват старобългарски преводи. Календарният сборник съдържа (предимно наративни агиографски) текстове за празничните дни от първите три месеца на църковната година, от септември до ноември.

„Агиославика“ събира статии, чийто предмет на изследване е *Станиславовият чети-миней*. Всяка от тях обаче разглежда агиографския материал от ръкописа от различна гледна точка. Три статии анализират критически спецификите на състава („Кодекс № 1039 от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ от Иван Добрев, „Бележки върху историята и състава на ръкопис № 1039 от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий““ от Явор Милтенов и „Станиславовият чети-миней и институционализираното четене (Особености на състава и ролята на устава)“ от Диана Атанасова). Част от изследванията разширяват фокуса към този ръкопис чрез съпоставянето на този сборник с други подобни сборници („Староизводните календарни сборници в *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica* (BHBS) – Допълнения и корекции“ от Климентина Иванова) или разсъждават за историята и функцията на такъв тип състави („Съставът на ранните славянски празнични миней и чети-сборници“ от Искра Христова-Шомова).

Четири от статиите се съсредоточават върху текстологически, лингвистични и/или литературноисторически въпроси на отделни текстове от *Станиславовия чети-миней* („Слово за Въздвижението на кръста от Андрей Критски по ръкопис НБКМ 1039“ от Цветомира Данова, „Йоан Златоуст в ръкопис № 1039 от НБКМ“ от Анета Димитрова,

„Deviations from Literalism: Remarks on the Slavic Translation of the Greek Life of Abraham of Qidun” от Дитер Щерн и „Житието на Св. Ефросина Александрийска в староизводния чети-миней НБКМ 1039 от XIV в.“ от Мая Петрова-Танева) или върху езиковите характеристики въз основа на данни от целия ръкопис („Бележки върху езика на Станиславовия чети-миней“ от Боряна Велчева). Последните две статии в сборника обсъждат проблематиката на електронното издаване на славянски ръкописи („Електронни инструменти за обработката на средновековни славянски текстове“ от Анна-Мария Тотоманова и „Editing the *Bdinski sbornik* as a Multilayered Reality“ от Лара Селс и Дейвид Бирнбаум). Ясно е, че авторите на статиите в този сборник са успели да обединят разнообразни проблеми и подходи върху този изключително интересен за науката ръкопис.

Статиите в сборника, които доразвиват тезите от докладите в разгърнати изложения, се обособяват в няколко тематични ядра.

Първите четири статии разглеждат ръкописа като цяло, но от различна гледна точка. В статията на И в а н Д о б р е в „Кодекс № 1039 от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий““ е представен задълбочен анализ на ръкописа НБКМ1039 въз основа на вече направеното изследване върху него. Авторът се опитва да уточни датирването на възникването на ръкописа чрез приписките, като привлича допълнителни исторически данни. Той дискутира термина „чети-миней“ и валидността на термина по отношение на този сборник. По отношение на правописа ученият говори за това как всичките петима преписвачи на сборника дават някакви индиректни сведения за историята му. И последно, И. Добрев излага подробно съдържанието на ръкописа, съпоставяйки го с това на други подобни сборници на старобългарски и византийски. Изключително интересни изводи е направил, които до известна степен променят някои от досегашните възгледи върху ръкописа.

В статията си „Бележки върху езика на Станиславовия чети-миней“ Б о р я н а В е л ч е в а показва североизточните черти от XIII и XIV в. на статиите в този сборник въз основа на определено предпочитание на морфемите за показателните местоимения. Авторката доказва тези черти с помощта на разнообразни примери, взети от текстове, на които са присъщи мизийски диалекти.

Я в о р М и л т е н о в преглежда кодикологическите и текстологическите характеристики на сборника в статията си „Бележки върху историята и състава на ръкопис № 1039 от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий““. Както самият автор съобщава, в статията си той само излага „една несистемна ексерпция, концентрирана върху определени синонимни редове и лексикални маркери“ и настоява за по-подробен лексикален анализ с цел уточняването на историята на този сборник. Я. Милтенов дава общ анализ на лексиката в ръкописа, с който показва, че НБКМ1039 не следва един преславски архетипен ръкопис от един оригинален византийски модел, а отбелязва, че в отделните си статии ръкописът се свързва с разнообразие от повече корпуси, показващи различни преводачески решения. От тази статия се вижда важноста на лексикалния анализ за уточняването на историята на определен текст.

В статията на Д и а н а А т а н а с о в а „Станиславовият чети-миней и институционализираното четене (Особености на състава и ролята на устава)“ се разглежда съставът на сборника. Авторката установява, че съставът (като порядък от текстове) е бил популярен и широко разпространен, поради което може да се говори за *агиографски канон*, който се запазва чрез институционализираното четене. Така изследователката обяснява предпочитанието на староизводни жития в сборниците, независимо кога са възникнали. Във втората част на статията си Д. Атанасова показва регламентиращата сила на типика върху този тип сборници и връзката на четивата с текстовете от най-ранните служебни миней.

Следващите четири статии имат като предмет определена статия (текст) от ръкописа, която се анализира по-детайлно. В статията на А н е т а Д и м и т р о в а „Йоан Златоуст в ръкопис № 1039 от НБКМ“ се разглежда мястото на Йоан Златоуст в староизводните чети-минейни състави чрез материала от *Станиславовия чети-миней*, смятан като примерен за този тип състави. В този сборник обаче, както става ясно от изследването, са включени само три текста, свързани с името на Златоуст, които при това не са най-популярните. С няколко аргумента авторката ни обяснява кои са причините за този избор от текстове и историята им.

М а я П е т р о в а - Т а н е в а в статията „Житието на Св. Ефросина Александрийска в староизводния чети-миней НБКМ 1039 от XIV в.“ представя част от проучването си върху пространната версия на житието на светицата, запазена в южнославянските преписи от ръкописи с календарен състав. Авторката ги разделя в две редакции, за което дава основание разнообразният лексикален материал. Заключение е, че текстът за Св. Ефросина, запазен в НБКМ 1039, е най-вероятно преславски по произход, като прави уговорката, че по-подробна история на текста може да се реконструира след критическо издаване на гръцкия текст и след съпоставка с текста в друг тип сборник, а именно – в т. нар. патерици.

Ц в е т о м и р а Д а н о в а в статията „Слово за Въздвижението на кръста от Андрей Критски по ръкопис НБКМ 1039“ прави преглед на първоначалните резултати от анализа си на т. нар. „три славянски версии“ на този текст. Авторката взема под вниманието гръцкия оригинал и техниките на превода. Заключение е, че първата версия, на която и текстът в *Станиславовия чети-миней* принадлежи, по лексикално, морфосинтактично и словообразователно равнище подсказва да е направена според нормите на Кирило-Методиевата преводаческа дейност, преди да е редактирана по-нататък.

В статията на Д и т е р Щ е р н „Deviations from Literalism: Remarks on the Slavic Translation of the Greek Life of Abraham of Qidun“ („Отклонения от буквализма: коментар върху славянския превод на гръцкото житие на Авраамий Кидунски“) се разглеждат специфичните черти на славянската техника и стил на превеждане. Авторът обяснява употребата на изрази или думи, които са типично славянски (и запазени в почти всичките преписи) и затова не могат да бъдат разглеждани като елементи от друг незапазен гръцки оригинал. От тези сведения Д. Щерн заключава, че прагматичната преексплицитност и асоциативните клишета са ключ в техниката на превода от гръцки на старобългарски от самото начало.

К л и м е н т и н а И в а н о в а тук продължава изследването си върху староизводните календарни сборници в статията „Староизводните календарни сборници в *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica* (BHBS) – Допълнения и корекции“. Чрез тази статия изследователката иска да насочи вниманието ни към проблематичните моменти в труда си, познат като *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica*. Така например Кл. Иванова отбелязва необходимостта в BHBS да се включват указания за паметта на светците от типичите, да се добави информация и за проложните текстове и да се уеднакви терминологията при назоваването на паметниците. В статията си тя описва един ръкопис, дълго време смятан за руски, но всъщност молдовски, чрез който установява, че и в молдовската книжнина от втората половина на XVI в. разделението между староизводните и новоизводните текстове е видимо.

В статията на И с к р а Х р и с т о в а - Ш о м о в а „Съставът на ранните славянски празнични минеи и чети-сборници“ се разглеждат химнографските състави, които съответстват на т. нар. от изследователката „чети-сборници“ (които се различават от чети-минеите). Тези химнографски сборници събират минейните (за неподвижните празници) и триодните (за подвижните празници) служби. В изложението си И. Христова-Шомова доказва чрез анализ на съставите, че от най-ранния период е трябвало да съществува такава минейно-триодна книга в България, както и във Византия, а именно сборник от *смесен тип*, аналогичен на *Тържествениците* (или т. нар. чети-сборници). Така авторката обяснява няколко иначе трудно разбираеми случаи на ръкописи с донякъде отклоняващ се състав (което довежда и до трудности при определянето на типа сборник).

Последните две статии са посветени на електронното издаване на паметници от славянската средновековна книжнина и проблемите, които възникват при това. Л а р а С е л с и Д е й в и д Б и р н б а у м представят работата си върху ръкопис GUL408, известен и като *Бдински сборник* (съхраняван в Гентския университет), който се издава дигитално. В статията им „Editing the *Bdinski sbornik* as a Multilayered Reality“ („Изданието на *Бдински сборник* като многопластова реалност“) се констатира как всяко издание е интерпретация на текст. Затова авторите предлагат създаване на тип издание, в което са представени разнообразните пластове на текста, които дават различни интерпретации към него. Те разказват за електронното издание на *Бдинския сборник*, което е разделено в три комплементарни части: 1) фототипно издание, 2) дипломатическо издание с лингвистични бележки към текста и 3) критическо издание с вътрередова колация на всичките достъпни славянски ръкописи, съдържащи същите текстове. Благодарение на тези допълващи се три части на изданието различни типове изследвания могат да бъдат приложени върху този ръкопис от XIV век. Това издание още е в процеса на реализация, но се оказва изключително полезно и плодотворно, не само за изследването на този ръкопис и включените в него статии, но и като теория за електронно издаване в старобългаристиката като цяло.

В статията на А н н а - М а р и я Т о т о м а н о в а „Електронни инструменти за обработката на средновековни славянски текстове“ са описани инструменти за дигитализирането на средновековната славянска книжнина. Авторката говори за подходите и проблемите на цифровизацията на славянски сбирки, за неяснотата на правилата около цифровизацията на сбирки в различни хранилища, за корпусите и шрифтовете (и конвертори) за старобългарския език. А. Тотоманова по-подробно

разказва за електронни инструменти в проекта *hstdict.uni-sofia.bg* и за самия проект и корпуса му. Всичко това ще позволи по-широк кръг от хора да работи в различни насоки с този доста голям корпус средновековни текстове, придружени с разнообразни улесняващи работата на изследователя инструменти като старобългарски речник, търсеща машина и морфологичен анотатор.

Сборникът „Агиославика: проблеми и подходи в изследването на Станиславовия четиминей“ е важен принос към изследването на агиографията - една област, която макар и добре разработена в палеославистиката, както свидетелства и сборникът, все още чака разрешаването на редица въпроси. Не само публикуването на изследванията, но и проектът за издаването на все още непубликувания ръкопис, представляват ценен принос в изследването на агиографията. Освен това трябва да се отбележи и безценно полезното описание на самия ръкопис в края. То е направено специално за изданието, като включва начало и край на всеки един текст, към който се прибавени подробни библиографски сведения. Така систематизирани тези данни са чудесен помощен инструмент за по-нататъшни изследвания върху агиографските текстове от ръкописа. Като цяло статиите предлагат различни подстъпи към изследването на староизводния календарен ръкопис и разширяват посоките на проучването му, като привличат и други (включително и по тип) сборници, като по този начин осветляват в по-добра степен историята на агиографската книжнина.